

חרבינה מכחילה Eryngium creticum - עשבוני ים

תיכוני

כתבה: ערגה אלוני

חרבינה מכחילה *Eryngium creticum* (משפ' הסוככיים) היא צמח קוצני, רב שנתי או דו שנתי, המתנשא לגובה 20-50 ס"מ, הבולט בקיץ בתפרחתו התכולה סגולה.

בסוף הקיץ עם התייבשות חלקי הצמח העל קרקעיים, השורש נכנס לתרדמה. הוא מתעורר לפעילות בסתיו, לאחר הגשם הראשון. אז מתפתחים עלים מניצנים המצויים בצוואר השורש השיפודי שבקרקע. העלים פשוטים, מסודרים בשושנת. צבעם ירוק והם רכים למגע. הפטוטרת בהירה, ארוכה לפחות כאורך הטרף. הטרף אינו אחיד בצורתו ומשתנה בזמן ובתנאי התפתחות העלים: יש והוא מעוגל דמוי ביצה בעל עורקים בהירים, ושפה תמימה. ויש שצורתם שונה: הבסיס מאונה דמוי לב, או שהאונות גזורות ומסתיימות בקוצים המצויים בקצה האונה.

מימין: מקבץ תפרחות חרבינה מכחילה המוגנות ע"י אונות קוצניות. באמצע: חרבינה מכחילה בשלב פריחה. משמאל: קרקפת דמוית סוכך. תמונות ערגה אלוני ©
להגדלה - לחצו על התמונה.

לקראת פריחה עולים מבין העלים, ענפים אחדים, דקים ומסועפים המתפצלים דיכוטומית. הגבעולים בעלי גוון כחול, נושאים עלים בודדים גזורים, בעלי אונות מחודדות קוצניות דוקרניות. בראש הגבעולים מתפתחות תפרחות, המרשימות בצבע הכחול סגול. לרוב עם התחלת הפריחה מתנוונים עלי הבסיס.

הפרחים דו-מיניים קטנים מסודרים בתפרחת סוכך דמוי קרקפת שטוחה בקוטר 8 מ"מ. את הקרקפת מעטרים 4-5 עלי מעטפת מוארכים וצרים שבשוליהם מספר קוצים. עלה החפה

ארוך לפחות פעם וחצי מקוטר הקרקפת וקצהו מצויד בקוץ דוקרני. אונות הגביע 5 ירוקות תכולות, מעובות, מסתיימות בקצה מחודד. עלי כותרת לבנים בהירים. אבקנים 5 נראים בהבשלתם, בעלי זירים ומאבקים כחולים. השחלה תחתית בת מגורה אחת או שתיים, בת זרע אחד. בראש השחלה מצויה כנית - מעין 5 דיסקיות בהירות יושבות בראש השחלה. ממרכזן עולות שתי צלקות מוארכות. הפרח מייצר צוף רב והוא מבוקר ע"י חרקים בעיקר דבורים.

מימין: השלב הזכרי בפרחי הקרקפת של חרחבינה מכחילה. משמאל: הבשלת העליים בה נראות שתי צלקות גבוהות בפרח. תמונות ערגה אלוני © להגדלה - לחצו על התמונה.

חרחבינה מכחילה פורחת בחודשים מאי -אוגוסט. הפרחים בקרקפת לא מבשילים כולם יחד כי אם בהדרגה. תחילה מבשילים הפרחים בהיקף הקרקפת והבשלת הפרחים האחרים ממשיכה כלפי פנים. כדי למנוע האבקה עצמית, אברי המין לא מבשילים יחד. תחילה מבשילים האבקנים ואח"כ השחלה.

השימוש בצמח ה**חרחבינה מכחילה** כצמח "תועלת" למזון ולמרפא ידוע מהעבר הרחוק ותקף גם כיום. במשנה מצוין: "ואלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח. בחזרת, בעלשין ובתמכא ובחרחבינה ובמרור" (פסחים ב' ו'). העלים מלוקטים בשדה בחורף וטעמם בעיקר של הפטוטרת מריר. הם משמשים כתוספת לסלט, או נאכלים מבושלים. השורשים נאכלים כשהם מבושלים. סקר אתנו-בוטני של צמחי בר נאכלים שנעשה בקפריסין (בסביבת פאפוס) הראה שכל הצמח נאסף. גבעולים צעירים ועלים, משומרים בחומץ ונאכלו כמתאבנים. בלבנון, עלי הצמח נצרכים טריים להכנת סלט, וכך גם בירדן ובארץ ע"י הערבים. הסקר הראה שבמזרח לבנון חלקי הצמח נצרכו כשלוש פעמים בשבוע. בשל

הביקוש לצמח, יש מקומות באזור הים תיכוני בה הצמח מגודל כגידול חקלאי.

ברפואה העממית משתמשים ב**חרחבינה מכחילה** בעלים, בשורש ובזרעים לריפוי מחלות בדרכי העיכול, כיס המרה, סוכרת, הרעלה, עקיצת עקרב והכשות נחשים. השורש והעלים משמשים בעיקר לטיפול בהפרעות בדרכי השתן, אבנים בכליות, דלקות בדרכי השתן, עצירת שתן, טיפול בדרכי נשימה, ובפגעי עור.

בדיקת מרכיבים כימיים בגוף הצמח הצביעו על נוכחות תרכובות ביו-אקטיביות שונות, כמו: ספונינים, מונו טרפנים וטרי טרפנים, טאנינים, קומרין, פלבנואידים גליקוזידים חומצות (כלורוגנית, ורוזמרנית), וסוכרים. כמו כן, באמצעות ספקטרוסקופיה נמצאו גם מתכות: כסף, זירקוניום, ניקל, סלניום, ניוביום ומוליבדן, ברזל, סידן, מנגן ונחושת.

בסוג חרחבינה 250 מינים, בארץ גדלים 7 מינים. הסוג נפוץ בעולם באזורים שונים והוא הגדול במשפחת הסוככיים. המין ה- *E. creticum* הוא מין בלקני הגדל בארצות הים התיכון (יוון, קפריסין, דרום איטליה, אלבניה, בולגריה מקדוניה מונטנגרו). במזרח ים תיכון (לבנון סוריה וירדן) באירואסיה: בטורקיה, ובאסיה בעירק. המין הקרוב לו ביותר הוא *E. caeruleum* הגדל בקווקז.

חרחבינה מכחילה גדלה בבתה, בצידי דרכים ובשדות נטושים, נפוצה בכל חלקי החבל הים תיכוני, ובצפון הנגב.

ספרות:

עילם העמותה הישראלית לצמחי מרפא <http://www.herbology.org.il>.

פארן מ על עלים www.al-alim.co.il

פינברון-דודן נ ודנין א 1991 המגדיר לצמחי-בר בארץ-ישראל. כנה. ירושלים.

שמידע א 2005 צמחי ישראל, המדריך השלם לצמחים ופרחים בא"י. הוצאת מפה.

קריספל מ 1985 צמחי מרפא, מדריך שדה לצמחי המרפא של א"י. הוצאת דפוס המקור.

Ayoub A N Kubeczka KH and Nawwar MAM 2003 A unique n-propyl sesquiterpene from *Eryngium creticum* L. (Apiaceae) Pharmazie, 58 ,pp. 674-676.

Calvino CI Martinez SG and Downie SR 2008 The evolutionary history of *Eryngium* (Apiaceae, Saniculoideae): rapid radiations, long distance dispersals, and hybridizations Mol. Phylogenet. Evol. 46.p. 1129-1150.

Celik A Ayddinlik N and Arslan NI 2011 Phytochemical constituents and inhibitory activity towards methicillin-resistant *Staphylococcus aureus* strains of *Eryngium* species (Apiaceae) Chem. Biodivers, 8, pp. 454-459.

Dammous M Farhan H Rammal H Hijazji A et al. 2014 Chemical composition of Lebanese *Eryngium creticum* L. Int. J. Sci., 3, pp. 40-53.

Della A Paraskeva-Hadjichambi AC 2006 An ethnobotanical survey of wild plants of Paphos and Larnaca countryside of Cyprus. J. Ethnobiol. Ethnomed. [10.1186/1746-4269-2-34](https://doi.org/10.1186/1746-4269-2-34).

Dirani Z Makki R Rammal H Naserddine S et al. 2014 The antioxidant and anti-tumor activities of the Lebanese *Eryngium creticum* L. IJBPAS, 3. pp. 2199-2222.

Mayer-Chissick U and Lev E 2014 Wild Edible Plants in Israel Tradition Versus Cultivation www.springer.com

science direct 2016 *Eryngium creticum* - ethnopharmacology, phytochemistry and pharmacological activity. A review. www.sciencedirect.com

Wörz AH and Diekmann H 2010 Classification and evolution of the genus *Eryngium* L. (Apiaceae – Saniculoideae): results of fruit anatomical and petal morphologies studies. Plant Divers. Evol. 128. pp. 387-408.

Yaniv Z Dafni A Friedman J and Plevitch D 1987 Plants used for the treatment of diabetes in Israel. J. Ethnopharmacol.19. pp. 145-151.

=====

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

ציטוט: אלוני ע 2019 חרבינה מכילה *Eryngium creticum* - עשבוני ים תיכוני, פורחי
החודש, כתב-עת "כלנית" 6.

https://www.kalanit.org.il/eryngium_creticum_august_2019